

О.Є. Костюченко
кандидат юридичних наук, доцент
(Харківський інститут банківської справи
Університету банківської справи НБУ)

УДК 342.92

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ

Проаналізовано відносини із забезпечення фінансової безпеки як адміністративно-правових відносин. Визначено суб'єктний склад, охарактеризовано специфіку об'єкта та змісту названих правовідносин. Запропоновано класифікацію адміністративно-правових відносин із забезпечення фінансової безпеки.

***Ключові слова:** адміністративно-правові відносини із забезпечення фінансової безпеки, суб'єкти правовідносин, об'єкт правовідносин, зміст правовідносин.*

Проанализированы отношения по обеспечению финансовой безопасности как административно-правовые отношения. Определен субъектный состав, охарактеризованы специфика объекта и содержания названных правоотношений. Предложена классификация административно-правовых отношений по обеспечению финансовой безопасности.

***Ключевые слова:** административно-правовые отношения по обеспечению финансовой безопасности, субъекты правоотношений, объект правоотношения, содержание правоотношений.*

The article is devoted to the analysis of relations for providing with financial safety as administrative law relations. It is determined the subject composition, the specific of object and content of the pointed jural relations is described. It is offered the classification of jural relations under administrative law for providing with financial safety.

***Keywords:** jural relations under administrative law for providing with financial safety, subjects of jural relations, object of jural relations, content of jural relations.*

Постановка проблеми. Економічна безпека, як феномен сучасності, все частіше привертає увагу науковців. Економічна безпека охоплює не лише питання економічної незалежності держави, а являє собою багатогранне явище, яке має свої складові. Так, економічна безпека включає у себе фінансову безпеку, підтримання якої у задовільному стані потребує уваги не тільки фахівців-економістів, а й фахівців-юристів. Суспільні відносини між суб'єктами, які здійснюють економічну діяльність, потребують регулювання, здійснити яке слід на основі норм права. Однак, забезпечуючи таке регулювання, необхідно чітко розуміти природу цих відносин та засади регулювання. На нашу думку, одним із видів відносин, які сприяють забезпеченню фінансової безпеки в Україні, є адміністративно-правові відносини, які буде розглянуто у статті.

Метою статті є характеристика адміністративно-правових відносин із забезпечення фінансової безпеки на основі виділених особливостей

названих відносин.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Джерельною базою роботи стали праці таких науковців як: Аверьянов В. Б., Алексєєв С. С., Барановський О. І., Бланк І. А., Гревцов Ю. І., Дембовський В. С., Дмитренко Е. С., Єпіфінов А. О., Іоффе О. С., Кім Ю. Г., Курінний Є. В., Основін В. С., Петришин О. В., Петров Г. І., Пластун О. Л., Селиванов В. Н., Толстой Ю. К., Туманов Г. А., Цвік М. В., Шаргородський М. Д., Явіч Л. С.

Виклад основного матеріалу. Ми приєднуємося до позиції науковців, які розглядають структуру правовідносин, зокрема й адміністративно-правових відносин, як суб'єкти, об'єкт та зміст. Саме за такою структурою ми охарактеризуємо правовідносини із забезпечення фінансової безпеки як складову предмета «адміністративне право».

Суб'єктами адміністративно-правових відносин із забезпечення фінансової безпеки залежно від рівня фінансової безпеки виступають Верховна Рада України, Президент України, органи виконавчої влади та місцевого самоврядування, Національний банк України, органи судової влади та посадові особи суб'єктів господарювання, яким делеговано повноваження влади у сфері забезпечення фінансової безпеки. Торкаючись питання про учасників правовідносин із забезпечення фінансової безпеки в нашій державі, важливо пам'ятати, що суб'єкти правовідносин – це учасники, сторони, наділені суб'єктивними правами та обов'язками, які визначають їхні повноваження та компетенцію. Характеризуючи особливості правовідносин, О. С. Іоффе та М. Д. Шаргородський визначили, що перша особливість їх полягає в тому, що вони завжди є правовідносинами між конкретними особами. Учасники будь-яких правовідносин завжди можуть бути визначені конкретно, оскільки ними в усіх випадках є чітко визначені особи, які виступають у цих правовідносинах як носії прав і обов'язків [1, с. 183]. Так, названі нами суб'єкти, щоб стати учасником адміністративно-правових відносин із забезпечення фінансової безпеки, повинні мати правоздатність і дієздатність. При цьому правосуб'єктність учасників правовідносин передбачає наявність певного кола владних прав та обов'язків у сфері фінансової безпеки. Г. А. Туманов пише, що адміністративно-правові відносини мають державно-владний характер, тобто один із суб'єктів завжди наділений державною владними повноваженнями щодо інших учасників адміністративно-правових відносин [2, с. 94]. Таким чином, суб'єктний склад адміністративно-правових відносин із забезпечення фінансової безпеки характеризується обов'язковою участю в названих відносинах суб'єкта, наділеного державно-владними повноваженнями.

Наступним елементом адміністративно-правових відносин із забезпечення фінансової безпеки виступає об'єкт. У цілому дослідженню об'єктів правовідносин у юридичній літературі не приділяється багато уваги. Один підхід до визначення об'єктів правовідносин полягає в тому, що вони розглядаються як різноманітні матеріальні та нематеріальні

блага [3, с. 53–64]. С. С. Алексєєв стверджує, що коло об'єктів правовідносин окреслюється через інтерес уповноваженого. Характеристика об'єкта узгоджується з поняттям суб'єктивного права, важливим елементом якого є інтерес. Одночасно правовідносини «прив'язуються» до системи реальних, життєвих відносин, до матеріальних та духовних цінностей суспільства [4, с. 395]. Автор переконливо вказує на те, що теоретичне обговорення проблеми об'єкта правовідносин повинно бути поставлено на міцну наукову основу. Необхідно не дублювати матеріал, який стосується інших проблем, у тому числі характеристики матеріального змісту правовідносин, а, на думку науковця, використовувати питання про об'єкт необхідно для повнішого висвітлення фактичної сторони правовідносин, тобто матеріальних і нематеріальних благ, які задовольняють інтереси уповноваженого, брати до уваги особливості об'єктів у правовідносинах пасивного й активного типів, чітко уявляти практичне значення проблеми об'єкта та своєрідність постановки її в галузях права [4, с. 400]. Інші науковці пишуть: «Об'єктом правовідносин є матеріальні або нематеріальні блага, задля одержання, передачі або використання яких виникають права й обов'язки учасників правовідносин» [5, с. 343]. Висловлюється позиція, відповідно до яких об'єктом правовідносин є те, на що спрямовані або впливають правовідносини [1, с. 228]. Є. В. Курінний доходить висновку, що внутрішня побудова об'єкта адміністративно-правових відносин характеризується дворівневою конструкцією, допоміжна частка якої пов'язана з поведінкою суб'єктів зазначених відносин, а головний рівень складають узагальнені потреби та інтереси, що вже мають адміністративно-правову регламентацію і реалізуються за допомогою відповідних норм [6, с. 14]. На нашу думку, відмінності в поглядах на об'єкт правовідносин, зокрема адміністративно-правових, полягають у тому, що науковці досліджують названий об'єкт з різною метою задля регулювання суспільних відносин розгалуженої сфери правового регулювання. Ми вважаємо, що об'єктом адміністративно-правових відносин виступає поведінка людей. Саме з цієї позиції, а не через предмети чи інтереси проявляється об'єкт правовідносин. Це пояснюється тим, що норми права спрямовують регулюючий вплив не на предмети, а на суспільні відносини між учасниками адміністративно-правових відносин. На матеріальні чи нематеріальні блага не можна впливати правовими засобами, впливати можливо лише на поведінку людей. Таким чином, підтримуємо наукову думку про те, що об'єктом правовідносин, зокрема й тих, які нами досліджуються, є дії людей, наділених низкою суб'єктивних прав та обов'язків, реалізація яких відбуваються в правовідносинах із забезпечення фінансової безпеки в державі.

Правильне визначення об'єкта адміністративно-правових відносин із забезпечення фінансової безпеки дасть можливість окреслити межі правового регулювання фінансової безпеки через установлення прав та обов'язків учасників означених відносин. Якщо законні фінансові інте-

реси реалізуються у правовідносинах, то об'єктом є ті дії учасників, які забезпечують реалізацію цих інтересів. Отже, на що спрямована фінансова безпека, на думку науковців? Ю. Г. Кім пише про управління ризиками [7, с. 65], І. А. Бланк акцентує увагу на створенні необхідних передумов фінансової підтримки [8, с. 24], О. І. Барановський зауважує про необхідність попередження та зведення до такого рівня, за якого небезпечні обставини не здатні завдати шкоди [9, с. 12–13], А. О. Єпіфінов, О. Л. Пластун, В. С. Дембовський указують на необхідність нівелювати вплив ризиків внутрішнього та зовнішнього середовищ [10, с. 25], Е. С. Дмитренко доводить необхідність забезпечення стану фінансової безпеки різними заходами, зокрема правового характеру [11, с. 17]. Стан фінансової безпеки держави та її господарюючих суб'єктів і громадян, поряд із діловою репутацією, є нематеріальним благом, а для суб'єктів господарювання – нематеріальним активом. Нематеріальна форма такого стану унеможливорює правовий вплив на цей стан та підтриманням його на позитивному рівні, достатньому для задоволення власних законних фінансових інтересів, проте протидія негативним чинникам, які впливають на стан фінансової безпеки, може бути розглянута як об'єкт, на який спрямовують свої дії учасники адміністративно-правових відносин. Отже, ми робимо висновок: об'єктом адміністративно-правових відносин із забезпечення фінансової безпеки є протидія негативним чинникам (загрозам), яка може матеріалізуватися як у активних діях учасників названих правовідносин, так і в утриманні їх від вчинення певних дій. Щоб глибше зрозуміти суть протидії загрозам фінансовій безпеці, звернемо увагу, на що конкретно спрямовують свої дії учасники відносин із забезпечення фінансової безпеки, а саме: (а) на захист власних фінансових інтересів та своїх контрагентів; (б) на профілактику та попередження правопорушень і злочинних посягань на власність і майно, що знаходиться в їхньому управлінні; (в) на своєчасне виявлення, аналіз, мінімізацію та усунення потенційних загроз фінансовій безпеці; (г) на збереження й ефективне використання фінансових ресурсів.

Наступний елемент адміністративно-правових відносин із забезпечення фінансової безпеки – їхній зміст. Ще за радянських часів науковці висловлювали думку, що зміст правовідносин складають права та обов'язки учасників [3, с. 23; 12, с. 72; 13, с. 80–81], однак були й інші підходи: (а) зміст правовідносин ототожнювався з поведінкою взаємодіючих осіб, як взаємозумовлена діяльність [14, с. 210]; (б) його розуміли як соціальну діяльність у межах надання суб'єктивних прав та юридичних обов'язків [15, с. 80–81]; (в) специфічна взаємодія сторін відносин, у процесі якої між ними утворюється комплекс особливих взаємозв'язків (прямих та зворотних) [16, с. 46]. Разом із тим С. С. Алексєєв слушно зауважував, що у правовідносинах може бути виділено матеріальний та юридичний зміст. Він вважав, що юридичний зміст правовідносин – це суб'єктивні юридичні права та обов'язки, які відображають специфіку, властиву правовідносинам як особливій ідео-

логічній формі фактичних суспільних відносин. Матеріальний зміст правовідносин ним трактувався, як фактична поведінка, яку уповноважений може, а правозобов'язаний повинен здійснювати. Матеріальний зміст складається з дозволеної поведінки уповноваженого і зобов'язаної поведінки правозобов'язаного. Останнє, вказує автор, поділяється на позитивні дії, утримання від дій та претерпювання [17, с. 112–113]. Однак, незважаючи на різноманітні думки щодо змісту правовідносин, усталеною є позиція, відповідно до якої зміст правовідносин складає коло кореспондуючих суб'єктивних прав та юридичних обов'язків сторін правовідносин. Вважаємо, що цей зміст не проста сукупність прав та обов'язків, а сукупність правових зв'язків, що зазнають зміни у часі на підставі життєвих обставин, які виступають юридичними фактами, а це, у свою чергу, призводить до змін і припинення певного кола прав та обов'язків сторін у межах триваючих правовідносин. Отже, змістом адміністративно-правових відносин із забезпечення фінансової безпеки є коло суб'єктивних прав і юридичних обов'язків учасників відносин, які породжують правові зв'язки між ними, де названі права і обов'язки в їх єдності перебувають у динаміці на основі виникаючих юридичних фактів. У свою чергу, зміст правовідносин із забезпечення фінансової безпеки, у загальному вигляді, можна охарактеризувати так:

1) горизонтальні відносини між органами державної влади, де суб'єкти виступають юридично рівними учасниками. Зміст таких відносин складають такі правові зв'язки, які надають їм складного характеру, тобто права та обов'язки є в обох учасників правовідносин. Також слід зазначити, що в цих правовідносинах із забезпечення фінансової безпеки органи влади та Національний банк України, реалізуючи суб'єктивні права та юридичні обов'язки, у певних випадках спрямовують свою дію на протидію загрозам фінансовій безпеці в інтересах третіх осіб (тобто ці органи виконують представницьку функцію відповідно до їх компетенції, визначеної законами України);

2) вертикальні відносини між державними органами та господарюючими суб'єктами засновані на підпорядкуванні. У цих відносинах учасники юридично нерівні, а зміст таких правовідносин складає правовий зв'язок між учасниками, де в одного учасника є права, а в іншого – обов'язки.

З метою всебічного аналізу змісту досліджуваних правовідносин необхідно звернути увагу на те, що:

По-перше, на зміст адміністративно-правових відносин із забезпечення фінансової безпеки впливають: (а) процес протидії загрозам фінансовій безпеці з усіма властивостями останніх; (б) суспільні потреби в отриманні від таких суспільних відносин за участі суб'єкта з владним повноваженнями певного фінансового результату; (в) сформовані в суспільстві моделі поведінки щодо захисту власних фінансових інтересів; (г) правова регламентація суб'єктивних прав і обов'язків учасників відносин.

По-друге, правовідносини із забезпечення фінансової безпеки виникають на підставі юридичних фактів і виступають формою об'єктивізації суспільних зв'язків у процесі протидії загрозам фінансовій безпеці економічних суб'єктів.

По-третє, досліджуючи правовідносини, С. С. Алексєєв обґрунтував три такі їх види: 1) загальнорегулятивні, спрямовані на закріплення кола суб'єктів права та їх загальне правове становище; 2) конкретно регулятивні, спрямовані на закріплення конкретної поведінки суб'єктів; 3) охоронні, спрямовані на реалізацію заходів державно-примусового впливу [18, с. 140]. Щодо специфіки адміністративно-правових відносин, то їх розгалужена класифікація пов'язана з широким колом сфер суспільного життя, які потребують участі суб'єктів із державно-владними повноваженнями. Так, Є. В. Курінний, дослідивши основні види адміністративно-правових відносин, дійшов висновку, що типологічний каркас відносин адміністративного права залежить від визначення основних кваліфікаційних ознак цих відносин. До таких ознак автор відніс: функціональне призначення, яке дає можливість розмежовувати регулятивні та охоронні відносини; динамічний характер відносин і, відповідно, матеріальні та процесуальні відносини; характер зв'язків між сторонами правовідносин, які традиційно поділяються на вертикальні та горизонтальні [6, с. 16]. Беручи за основу наведені класифікацію та ознаки, вважаємо, що адміністративно-правові відносини із забезпечення фінансової безпеки за своїм змістом бувають такими:

I. За функціональним призначенням: (а) відносини з регламентації прав та обов'язків; (б) відносини щодо реалізації прав та обов'язків для задоволення законних фінансових інтересів; (в) відносини з охорони та захисту законних фінансових інтересів економічних суб'єктів.

II. Динамічний характер. Матеріальні відносини, які, пропонуючи невизначеному колу осіб моделі правової поведінки набувають конкретизованого характеру з моменту настання певних життєвих обставин, визначають суб'єктивні права та юридичні обов'язки конкретних учасників відносин. Процесуальні, як такі, що виникають при розв'язанні конкретних справ у царині управління фінансовою безпекою.

III. За характером зв'язків: (а) вертикальні, де права й обов'язки учасників відносин характеризуються субординацією та підпорядкуванням суб'єкту з державно-владними повноваженням; (б) горизонтальні, коло суб'єктивних прав та юридичних обов'язків урегульовує суспільні відносини між незалежними один від одного суб'єктами, ці відносини переважно стосуються взаємодії державних органів.

Отже, адміністративно-правові відносини із забезпечення фінансової безпеки нерозривно пов'язані з нормами адміністративного права. Вони виникають, реалізуються, змінюються та припиняються в межах дії цих норм. Учасниками цих правовідносин завжди виступають конкретні особи, наділені правосуб'єктністю. Участь у цих відносинах суб'єкта з владними повноваженнями надає їм державно-владного хара-

ктеру. Ці правовідносини – одна з правових форм реалізації законних фінансових інтересів в умовах ринкової економіки. Разом із тим норми адміністративного права перетворюють суспільні відносини із забезпечення фінансової безпеки в адміністративно-правові відносини. При цьому, якщо норми надають цим суспільним відносинам правової форми, то юридичні факти надають їм динамічного руху, спричиняючи їх виникнення, зміну та припинення. Без юридичних фактів немає правовідносин у об'єктивній реальності, є лише суспільні відносини та норми права, які дають можливість виникнути правовідносинам. Моментом виникнення правовідносин є життєва ситуація, яка надає можливість реалізувати власні фінансові інтереси в межах правового поля. Учасники цих відносин коригують власну поведінку, що впливає на коло їх прав та обов'язків. Наприклад, нагляд за діяльністю банку передбачає контроль за виконанням правил надання фінансових (банківських) послуг. У випадку виявлення фінансових труднощів, що мають місце тривалий період, державний орган (Національний банк України) може обмежити діяльність банку з певного виду фінансових (банківських) послуг.

Адміністративно-правові відносини із забезпечення фінансової безпеки – це суспільні відносини державно-владного характеру, які є результатом впливу норм адміністративного права на дії учасників цих відносин, спрямовані на протидію загрозам фінансовій безпеці з метою реалізації їх законних фінансових інтересів.

Висновки. Досліджувані відносини – це не відносини одного виду, це група суспільних відносин різних видів, що значно ускладнює процес їх регулювання та всебічне охоплення нормами адміністративного права. Названі правовідносини залежно від характеру правового зв'язку між учасниками можуть бути: односторонніми та двосторонніми. Подальші дослідження й характеристика кожного виду цих відносин сприятиме вирішенню практичного завдання щодо забезпечення реалізації законних фінансових інтересів економічних суб'єктів в Україні.

Бібліографічні посилання

1. Иоффе О. С. Вопросы теории права / О. С. Иоффе, М. Д. Шаргородский. – М., 1961.
2. Туманов Г. А. Организация управления в сфере охраны общественного порядка / Г. А. Туманов. – М., 1972.
3. Толстой Ю. К. К теории правоотношения / Ю. К. Толстой. – Л., 1959.
4. Алексеев С. С. Общая теория права : учеб. / С. С. Алексеев. – 2-е изд., перераб. и доп. – М., 2008.
5. Загальна теорія держави і права : підручник / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін. – Х., 2011.
6. Курінний Є. В. Предмет і об'єкт адміністративного права України: характеристика категорій в умовах системного реформування: автореф. дис. д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Є. В. Курінний. – К., 2004.
7. Кім Ю. Г. Проблеми забезпечення фінансової безпеки підприємства / Ю. Г. Кім // Менеджмент. – 2008. – № 10. – С. 62-77.
8. Бланк И. А. Управление финансовой безопасностью предприятия. / И. А. Бланк. – К., 2004.

9. Барановський О. І. Банківська безпека: проблема виміру / О. І. Барановський // Економіка і прогнозування. – 2006. – № 1. – С. 7-25.
10. Фінансова безпека підприємства і банківських установ : монографія / за заг. ред. А.О. Єпіфінова / А.О. Єпіфінов, О.Л. Пластун., В.С. Дембовський та ін. – Суми, 2009.
11. Дмитренко Е. С. Юридична відповідальність суб'єктів фінансового права у механізмі правового забезпечення фінансової безпеки України: монографія / Е. С. Дмитренко. – К., 2009.
12. Основин В. С. Советские государственно-правовые отношения / В. С. Основин. – М., 1965.
13. Петров Г. И. Советские административно-правовые отношения / Г. И. Петров. – Л., 1972.
14. Явич Л. С. Общая теория права / Л. С. Явич. – Л., 1976.
15. Гревцов Ю.И. Проблемы теории правового отношения/ Ю.И. Гревцов. – Л., 1981.
16. Аверьянов В. Б. Социалистические управленческие отношения / В. Б. Аверьянов, В. Н. Селиванов // Правоведение. – 1978. – № 6. – С. 42-48.
17. Алексеев С. С. Общая теория права: в 2-х т. – Т. II. – М., 1982.
18. Алексеев С. С. Механизм правового регулирования в социалистическом государстве / С. С. Алексеев. – М., 1966.

Надійшла до редакції 29.10.2012

Є.О. Легеза

кандидат юридичних наук

Ю.Є. Белінський

здобувач

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

УДК 342.95 : 351.74

ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ ЩОДО НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ У СФЕРІ ОБІГУ ЗБРОЇ

Приділено увагу висвітленню діяльності органів внутрішніх справ щодо надання адміністративних послуг у сфері обігу зброї. Розглянуто стадії провадження з надання адміністративних послуг ОВС, а саме порядок отримання дозволу фізичними особами у сфері обігу зброї.

Ключові слова: зброя, адміністративна послуга, провадження з надання адміністративних послуг органами внутрішніх справ.

Уделяется внимание освещению деятельности органов внутренних дел по предоставлению административных услуг в сфере оборота оружия. Рассматриваются стадии производства по предоставлению административных услуг ОВД, а именно порядок получения разрешения физическими лицами в сфере оборота оружия.

Ключевые слова: оружие, административная услуга, производство по предоставлению административных услуг органами внутренних дел.

The article focuses on coverage of the police to provide administrative services in the field of arms trafficking. We consider the stage of the proceedings